

Invasie van Witkopstaartmezen in de winter 2010-2011

WOUTER FAVEYTS & JOOST MERTENS (BAHC)

Inleiding

Eén van de opmerkelijkste ornithologische gebeurtenissen van het najaar 2010 en de daaropvolgende winter 2010-'11 was de invasie van Witkopstaartmezen *Aegithalos caudatus caudatus* in België en grote delen van Europa.

Caudatus is één van de 19 ondersoorten van Staartmees (Jansen & Nap 2008). De witte kop maakt haar echter één van de meest markante. Het broedgebied van *caudatus* omvat het noordoostelijke deel van Europa. In ons land broedt de Centraal-Europese ondersoort *europaeus*.

In deze bijdrage beschrijven we de invasie in Vlaanderen in detail. Hoewel dit de eerste omvangrijke invasie van dit taxon is die in onze streken werd geregistreerd, is inmiddels duidelijk dat het niet de eerste keer was dat de Witkopstaartmees hier opdook.

Herkenning van Witkopstaartmees

De herkenning van Witkopstaartmees wordt bemoeilijkt: niet alle Staartmezen met een bleke kop zijn noodzakelijk Witkopstaartmezen. Er vliegen ook intermediaire vogels rond die kenmerken van de ondersoort *europaeus* vertonen.

Volgens Van Duivendijk (2010) zijn de kenmerken van Witkopstaartmees:

- puur sneeuwwit hoofd, scherp afgelijnd van de zwarte achternek en mantel
- vrijwel witte onderdelen met een roze schijn op de flanken
- vaak witte schouderveren met vage roze schijn
- vaak brede witte randen aan armpennen en tertials.

Aan deze set kenmerken kan nog het 'wollige' uiterlijk worden toegevoegd. Hoewel dit moeilijk op een objectieve wijze kan worden vastgesteld, zien Witkopstaartmezen er in de regel meer opgeblazen en pluizig ('fluffy') uit. Intermediaire vogels tussen *caudatus* en *europaeus* hebben een minder zuiver witte kop, minder witte, wat 'vuil' overkomende onderdelen, vooral zichtbaar op de flanken, en een minder scherpe grens tussen de bleke kop en de zwarte achternek en mantel (Van Duivendijk 2010). Deze intermediaire kenmerken zijn dan nog variabel van individu tot individu.

Een uitvoerig artikel over de determinatie van Witkopstaartmees verscheen enkele jaren geleden in Dutch Birding (Jansen & Nap 2008). De kleur en het patroon van de kop wordt hier als enige echt sluitende kenmerk aangevoerd: "zuiver wit, zonder enig spoor van donkere

Witkopstaartmees *Aegithalos caudatus caudatus*. 19 november 2010, Nieuwpoort (W) (Foto: Johan Buckens). Een klassieke Witkopstaartmees: zuiver spierwitte kop, scherpe grens tussen wit van kop en zwarte achternek en mantel, witte onderdelen met een roze schijn op de flanken en brede witte randen op de armpennen en de tertials. De schattige, 'fluffy' look maakt het plaatje compleet.

vlekjes, en een scherp afgelijnde grens ten opzichte van de zwarte mantel". Andere kenmerken worden als ondersteunend maar niet als sluitend beschouwd. Hoewel dit grondige artikel zonder twijfel erg nuttig is voor de determinatie van Witkopstaartmees, merken we enige onduidelijkheid. Enerzijds geven de auteurs aan dat vogels met zelfs maar enkele donkere veertjes op de kop geen zuivere *caudatus* zijn. Anderzijds stellen ze zowel dat er intermediaire vogels voorkomen, als dat die tot de *europaeus*-populatie behoren. Daar zien we een tegenstelling: ofwel zijn vogels intermediair tussen *europaeus* en *caudatus*, ofwel zijn het witkoppige *europaeus*. De auteurs spreken over een ruime intergradatiezone tussen beide ondersoorten. Die vogels worden verwacht er intermediair uit te zien. De veronderstelde ruime omvang van deze zone doet vermoeden dat het om aanzienlijke aantallen vogels gaat. Die kunnen bezwaarlijk allemaal 'gewoon' als witkoppige *europaeus* worden beschouwd. De uiteenzetting van Jansen en Nap focust dus duidelijk alleen op de herkenning van pure *caudatus*, maar dreigt een beeld te creëren dat te eenzijdig en te zwart-wit is.

Witkopjes die miniem afwijken van de 'standaardnorm' maar vermoedelijk erg nauw aanleunen bij *caudatus*, dreigen zo met het *europaeus*-badwater te worden weggegooid. We doelen hier op die vogels die voldoen aan de *caudatus*-criteria, maar met een beperkte hoeveelheid grijze veertjes op de kop. Als

tegenhanger van 'witkoppige *europaeus*' noemen we ze hier liever 'grijskoppige *caudatus*'. Vermoedelijk heeft een deel van de witkoppige vogels dus wel degelijk een noordoostelijke oorsprong. Dat geldt in het bijzonder voor de winter 2010-2011, wanneer er duidelijk grote aantallen van *caudatus* onze richting uitkwamen. Er is weinig reden om aan te nemen dat enkel 'echte' *caudatus* toen in beweging waren. Ook vogels uit de intergradatiezone kunnen bij de influx betrokken zijn geweest. Aanwijzingen daarvoor vinden we ook in het verhoudingsgewijs grote aantal meldingen van witkoppige Staartmezen uit de invasieperiode in www.waarnemingen.be: tussen oktober 2010 en maart 2011 waren er 192 waarnemingen in heel België. Ter vergelijking: in dezelfde periode van de twee voorafgaande winters zien we 35 meldingen in 2008-2009 en 50 in 2009-2010. Dit flinke verschil kan deels verklaard worden doordat waarnemers uitzonderlijke aandacht besteedden aan de soort, op zoek naar Witkopstaartmezen. Ondanks die sterke stijging van de aantallen witkoppige Staartmezen ontbreekt echter een gelijkaardige afspiegeling van een stijgend aantal gewone Staartmezen (*europaeus*). Vergelijken we de winters 2009-2010 met 2010-2011, dan zien we voor de periode oktober-maart een stijging van het aantal waarnemingen van *europaeus* met 42%. Voor witkoppige Staartmezen bedroeg die toename echter haast het dubbele: 82%. Hoewel er in de laatste winter misschien ook sprake was

van hogere aantallen van *europaeus*, mag het verschil tussen beide percentages toch als significant worden beschouwd.

We plaatsen hier uit voorbehoud enkele kanttekeningen:

- In de eerste plaats kent www.waarnemingen.be nog steeds een aanzienlijke groei van het aantal waarnemers (Figuur 1). Er is dus ook een toenemende invoer van waarnemingen die de vergelijking met voorgaande jaren bemoeilijkt.
- Daarnaast is het duidelijk dat niet alle waarnemers steeds even nauwkeurig hun gegevens invoeren op deze website. Op de invoer van Witkopstaartmezen werd enige controle uitgevoerd door de administratoren, maar een gelijkaardige controle ten aanzien van waarnemingen van Staartmezen of (in mindere mate) witkoppige Staartmezen is ondoenbaar. Op foto's werd wel consequent controle uitgevoerd.

Dat ook een deel van de witkoppige Staartmezen in de winter 2010-2011 een noordoostelijke origine had, blijft evenwel slechts een veronderstelling. Op basis van de beschikbare informatie kan dit onmogelijk bevestigd worden. Uit het aantalverloop zoals te zien in figuur 2 blijkt bovendien dat het verloop voor waarnemingen van Witkopstaartmezen en van witkoppige Staartmezen niet identiek is (meer daarover hieronder).

Het zware accent dat de recente determinatieliteratuur legt op de herkenning van enkel zuivere Witkopjes, leidt tot een vertekend zicht op dit complex. Daardoor dreigt een onvolledig beeld te ontstaan van de geschatte omvang van een noordoostelijke invasie zoals die van de voorbije winter.

De invasie in Vlaanderen en de rest van België

Om de ware omvang van de invasie tijdens de winter 2010-2011 in Vlaanderen te onderzoeken, werden de gegevens van Witkopstaartmees uit www.waarnemingen.be uitvoerig geanalyseerd. Dat was nodig om het aantal dubbelwaarnemingen en onzekere waarnemingen tot een minimum te herleiden. Waarnemingen werden als onzeker beschouwd wanneer de beschikbare informatie niet toeliet om de determinatie als *caudatus* te bevestigen. Door de wisselende kwaliteit van de waarnemingen (al dan niet gedocumenteerd met foto of beschrijving) was dit geen gemakkelijke oefening. Vervolgens werd per locatie het maximum aantal exemplaren op één datum weerhouden als het totaal voor die locatie. In het geval dat de waarnemingen op eenzelfde locatie plaatsvonden op ver uit elkaar liggende data is het echter goed mogelijk dat er meer exemplaren in het spel waren dan er maximaal op één dag werden genoteerd, zeker wanneer het gaat om waarnemingen in de trektijd. Uiteindelijk komen we op een totaal van 402

Figuur 1. Evolutie van het aantal waarnemingen en het aantal waarnemers in de dataset van www.waarnemingen.be.

Figure 1. Evolution of the number of observations and the number of observers in the dataset of www.waarnemingen.be.

Witkopstaartmezen in Vlaanderen tussen 12 oktober 2010 en 20 maart 2011. De hierboven vermelde werkwijze is voorzichtig en terughoudend. De kans is dan ook reëel dat een aantal waarnemingen door de mazen van het net is geglipt. Het totaal mag als een absoluut minimum worden beschouwd.

Daarnaast werden bij het Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen (KBIN) de gegevens van het Belgisch ringwerk uit die periode opgevraagd. Dat leverde nog eens 19 in Vlaanderen geringde Witkopstaartmezen op tussen 5 november 2010 en 2 maart 2011. Op het moment van schrijven hebben nog niet alle ringers hun gegevens ingevoerd in de ringdatabank, wellicht is ook dit cijfer dus een onderschatting.

Figuur 2 toont aan dat er over heel Vlaanderen Witkopstaartmezen werden gemeld. Her en der zijn zowel concentraties als hiaten op te merken zonder dat die een uitgesproken patroon creëren. Opvallend zijn de hogere aantallen aan de kust en rond een aantal grote steden zoals Brussel, Antwerpen en Gent. De concentratie langs de kust kan deels worden verklaard door stuwings tijdens de trek. Toch willen we daaraan toevoegen dat ook tijdens de winterperiode de nodige Witkopstaartmezen werden gemeld in de kustregio. De concentraties rond de steden zijn te verklaren door de hogere inspanningsnoemer: een grotere dichtheid aan waarnemers levert hogere aantallen op. Wat de geografische spreiding over de provincies betreft, was Antwerpen koploper (118 ex.), op de voet gevolgd door West-Vlaanderen (116 ex.). Daarna volgden Oost-Vlaanderen (66 ex.), Vlaams-Brabant (56 ex.) en Limburg (46 ex.).

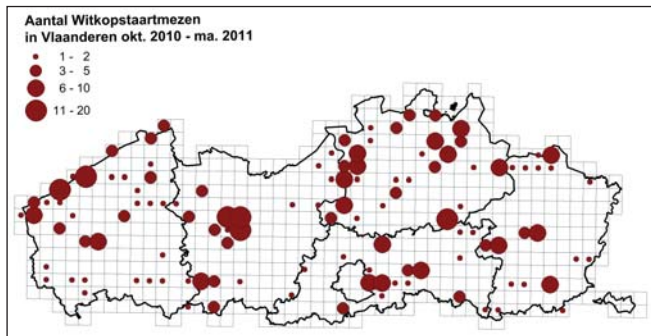
Figuur 3 toont aan dat over heel Vlaanderen ook witkoppige Staartmezen werden gemeld. Gelet op het eerder aangehaalde vermoeden dat een deel van de gemelde witkoppige Staartmezen in de winter 2010-2011 eveneens een noordoostelijke herkomst kende, is het interessant om ook een beeld te geven van het voorkomen van dergelijke vogels. We

analyseerden de gegevens uit www.waarnemingen.be volgens dezelfde methode als voor Witkopstaartmees. Voor Vlaanderen komen we dan op een totaal van 111 gemelde witkoppige Staartmezen, met Antwerpen ook hier als koploper (42 ex.). De opmerkingen van bepaalde waarnemers versterken het vermoeden dat het in bepaalde gevallen om exemplaren ging die nauw aanleunden bij 'zuivere' *caudatus*.

De eerste Witkopstaartmezen arriveerden in de tweede decade van oktober (Figuur 4). Het aantal exemplaren nam vervolgens snel toe, om sterk te pieken in de eerste decade van november. In die maand waren duidelijk zeer veel Witkopstaartmezen in beweging. Bovendien was het taxon toen nog voor vrijwel alle waarnemers nieuw in eigen land, waardoor de motivatie groot was om actief op zoek te gaan naar Witkopstaartmezen en om waarnemingen in te voeren. In december zakte het

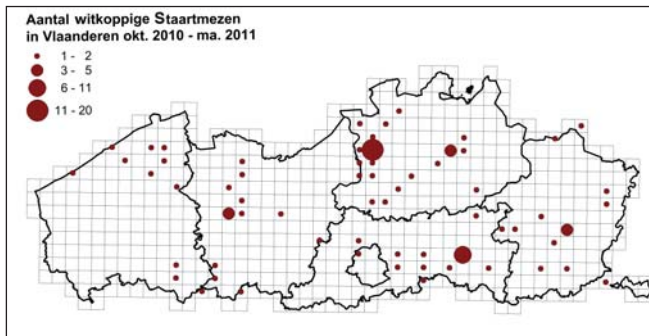

Witkopstaartmees *Aegithalos caudatus caudatus*, november 2010, Oostende (W)
(Foto: Johan Buckens)

Figuur 2. Verspreiding van Witkopstaartmees *Aegithalos caudatus caudatus* in Vlaanderen in de periode oktober 2010 – maart 2011. Voor deze kaart werd gebruik gemaakt van het dagmaximum per locatie in de dataset van www.waarnemingen.be.

Figure 2. Distribution of White-headed Long-tailed Tit *Aegithalos caudatus caudatus* in Flanders during the period October 2010 – March 2011. For this map daily maximum records that were submitted into the www.waarnemingen.be dataset were used.

Figuur 3. Verspreiding van witkoppige Staartmees *Aegithalos caudatus (var.)* in Vlaanderen in de periode oktober 2010 – maart 2011. Voor deze kaart werd gebruik gemaakt van het dagmaximum per locatie in de dataset van www.waarnemingen.be.

Figure 3. Distribution of Long-tailed Tits with a whitish head *Aegithalos caudatus (var.)* in Flanders during the period October 2010 – March 2011. For this map daily maximum records that were submitted into the www.waarnemingen.be dataset were used.

aantal waarnemingen: de vaart van de invasie viel wat terug en veel vogels gingen zich vermoedelijk vestigen in een overwinteringsgebied. Mogelijk speelde ook het verzadigings-effect bij de waarnemers mee, waardoor minder waarnemingen werden ingevoerd. Vanaf eind december en in januari was er weer een duidelijk toename van het aantal waarnemingen. In februari zette een daling van het aantal waarnemingen in. Een bescheiden piek in de tweede decade van die maand kan een aanwijzing zijn van terugtrek naar het herkomstgebied, maar gezien het lage aantal waarnemingen past hier enige terughoudendheid.

In figuur 4 is ook het verloop van waarnemingen van witkoppige Staartmezen weergegeven. Opmerkelijk is daarbij dat het beeld gelijkaardig maar niet helemaal hetzelfde is als voor Witkopstaartmees. Meldingen van witkoppige Staartmezen vertonen een bescheiden piek in november, net als bij Witkopstaartmees, maar het hoogtepunt valt later in de maand. In december is er eveneens een duidelijke daling merkbaar. Daarna stijgen de aantallen opnieuw, met weliswaar flinke schommelingen doorheen januari en februari. Daarbij moet de kanttekening worden gemaakt dat het aantal waarnemingen in de databank klein is, waardoor de kans op een vertekend beeld groter wordt.

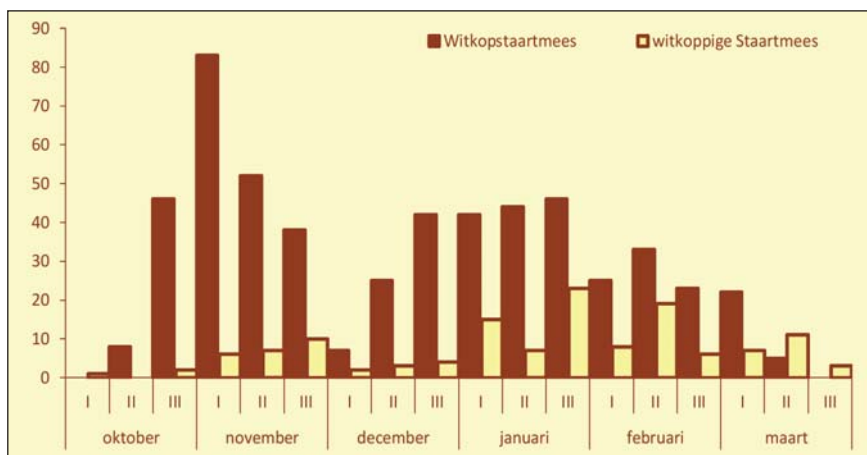
Uiteraard werd de invasie van Witkopstaartmezen niet alleen in Vlaanderen maar over heel België vastgesteld. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest werden 61 exemplaren genoteerd. Het onderzoek naar het aantal vogels in Wallonië is op het moment van schrijven nog niet afgerond (Alain De Broyer *in litt.*). Het aantal geringde exemplaren lag voor deze twee gewesten op 54 stuks, weliswaar ook hier met de bemerking dat nog niet alle gegevens werden ingevoerd in de ringdatabank.

De bovenstaande gegevens leveren voor de

periode oktober 2010–maart 2011 een totaal op van minstens 421 zuivere Witkopstaartmezen in Vlaanderen en minstens 115 in de rest van België. We mogen aannemen dat het werkelijke aantal vogels dat bij de invasie betrokken was nog veel hoger lag. Staartmezen zijn generalisten wat biotoopkeuze betreft, zodat vermoedelijk heel wat exemplaren niet werden opgemerkt. Hoewel er moeilijk een nauwkeurige schatting kan worden gemaakt, is het niet ondenkbaar dat het voor Vlaanderen om enkele duizenden exemplaren ging.

Vermeldenswaardig zijn de gevallen van territoriale of broedende Witkopstaartmezen en witkoppige Staartmezen in het voorjaar van 2011. Daartoe werden de waarnemingen in www.waarnemingen.be gescreend op vermeldingen van indicatief gedrag. Voor Witkopstaartmees gaat het om twee gevallen: op 2 april was er een melding van een baltsende/zingende vogel te Elsene (Brussels

Hoofdstedelijk Gewest) en op 22 mei werd te Wemmel (VB) een geslaagd broedgeval gemeld samen met een gewoon exemplaar, met twee vliegvlugge juvenielen als resultaat. Broedverdachte witkoppige Staartmezen werden op minstens vijf plaatsen vastgesteld. Op 26 maart werd een vogel met nestmateriaal waargenomen te Lille (A). Op 9-10 april werd te Virelles (H) een witkoppig duo gezien, waaronder een nestbouwend exemplaar op de laatste datum. Op 19 en 23 april werd telkens een koppel witkoppige exemplaren gezien te Willebroek (A). Op 23 april was er een voedseldragende vogel (indicatief voor een nest) te Harchies (H). Te Brussegem (VB) werden op 30 april twee gepaarde, voedseldragende witkoppige Staartmezen genoteerd. Broedgevallen met witkoppige Staartmezen als één van de oudervogels worden vrijwel jaarlijks in België vastgesteld. Het aantal gemelde gevallen in 2011 is klein. We moeten dus voorzichtig zijn om de gevallen

Figuur 4. Spreiding van veldwaarnemingen van Witkopstaartmees *Aegithalos caudatus caudatus* en van witkoppige Staartmees *Aegithalos caudatus (var.)* in Vlaanderen per decade in de periode oktober 2010 – maart 2011. (Bron: www.waarnemingen.be)

Figure 4. Spread of field records of White-headed Long-tailed Tit *Aegithalos caudatus caudatus* and of Long-tailed Tits with a whitish head *Aegithalos caudatus (var.)* in Flanders per decade during the period October 2010 – March 2011. All records that were submitted into the www.waarnemingen.be dataset were used.

Witkopstaartmees *Aegithalos caudatus caudatus*. 30 januari 2011, Gent (O) (Foto: Wouter Faveyts). Nog een voorbeeld van een pluizig beestje met de nodige kenmerken van Witkopstaartmees. De donkergrijze partij boven het oog zijn veeleer de onderliggende veerbases dan dat het werkelijk grijze veertjes zijn. Vogels zoals deze kunnen ons inziens als Witkopstaartmees worden beschouwd, terwijl ze volgens een zeer strikte interpretatie omwille van die grijzige veerpartij op de kop misschien wel uit de boot zouden vallen. Deze vogel maakte deel uit van een groepje van minimaal zes exemplaren, een bijkomend argument pro *caudatus*.

Witkopstaartmees *Aegithalos caudatus caudatus*. 30 januari 2011, Gent (O) (Foto: Wouter Faveyts). Dezelfde vogel van op de foto hiernaast, maar dan met de kop een beetje anders gedraaid. In deze positie lijkt de grijze veerpartij boven het oog nog meer op te vallen! Deze foto's tonen aan dat voorzichtigheid geboden is bij het interpreteren van een waarneming aan de hand van een enkele foto.

uit 2011 zonder meer te linken aan de sterke invasie van de winter voordien. Niettemin is het voor de volledigheid toch het vermelden waard.

Een fenomeen op Europese schaal

De invasie van 2010-2011 manifesteerde zich ook elders in Europa. Dat was in de eerste plaats het geval in de rest van Noordwest-Europa: Nederland (honderden waarnemingen, www.waarneming.nl; de analyse van de Nederlandse gegevens is nog bezig met het oog op een nog te verschijnen artikel in *Dutch Birding*), Groot-Brittannië (diverse vermeldingen in de waarnemingsoverzichten in de tijdschriften *British Birds* en *Birding World*), Frankrijk (ruim 700 geregistreerde exemplaren - Papegaey 2011, Oliosio 2011) en het Groothertogdom Luxemburg (bijna 50 exemplaren - P. Lorgé *in litt.*). Ook waren er ook opmerkelijke aantallen in Centraal-Europa. Zo was *caudatus* vóór de winter 2010-2011 nog niet met zekerheid vastgesteld in Zwitserland; nu ontving het Zwitsers Ornithologisch Instituut maar liefst 740 waarnemingen. De grootste groep telde 40 exemplaren (P. Knaus *in litt.*). In Oostenrijk werden door veel waarnemers hogere aantallen dan gewoonlijk gemeld (J. Laber *in litt.*). In Noord-Italië werden tientallen exemplaren genoteerd (A. Corso & A. Frigo *in litt.*). In Oost-Europa werden hoge aantallen gemeld in Slovaakse (70% *caudatus* op een totaal van 460 gevangen Staartmezen op een Constant Effort Site in het zuiden van het land waar gemiddeld normaal slechts 150 exemplaren worden geringd - R. Kvetko *in litt.*) en Oekraïne (ruim 300 vogels per dag op een locatie bij Kiev - *Birding World* 23: 448, 2010). De omvang van de invasie moet dus erg groot moet geweest zijn. Men kan slechts gissen naar het totale aantal Witkopstaartmezen dat

betrokken is geweest bij deze influx die blijkbaar in heel Europa waarneembaar was. Vermoedelijk ging het om duizenden vogels.

Historisch voorkomen van Witkopstaartmees in België

Voor de grote invasie van Witkopstaartmezen in de winter 2010-2011, waren er nog geen gedocumenteerde en aanvaarde waarnemingen van dit taxon in België. De soort komt niet voor op de meest recente 'Lijst van de Belgische vogels' (De Smet *et al.* 2006). De literatuur is vaag en onduidelijk over het al dan niet voorkomen van *caudatus* in ons land. Opmerkelijk is dat *caudatus* in de oudere literatuur (Van Havre 1928) wordt vermeld als een invasiegast tijdens strenge winters (via archief Gunter De Smet). Herremans (1989) geeft aan dat vogels met geheel witte kop meermaals in Vlaanderen werden vastgesteld, dat deze normaal behoren tot de inheemse ondersoort *europaeus*, maar dat het voorkomen van *caudatus* niet a priori kan worden uitgesloten. In de winter 2003-2004 waren er meerdere waarnemingen van ogenschijnlijke Witkopstaartmezen. Zo werden vanaf november 2003 minstens twee 'witkoppige' en een 'intermediaire' vogel gemeld in een groepje Staartmezen te Hasselt (L). In die winter waren er bovendien waarnemingen in Nederland en Engeland. Aan het Belgisch Ringwerk werden in het verleden meermaals ringvangsten van Witkopstaartmezen doorgegeven, maar het is bij die gevallen alsnog onduidelijk op basis van welke criteria tot die determinatie werd gekomen (archief Gunter De Smet, Ebels & Jansen 2004).

Ter vergelijking: uitgebreid onderzoek in Nederland leverde voor de periode 1800-2007 een totaal van 15 aanvaardbare waarnemingen van in totaal 56 exemplaren op. Het

ging daarbij enkel om zuivere *caudatus* (zie weliswaar de hoger vermelde kanttekening bij het artikel van Jansen & Nap), bevestigd door foto's of door een balg.

Witkopstaartmees werd op basis daarvan als een echte zeldzaamheid beschouwd in Nederland (Jansen & Nap 2008), maar mogelijk zal men dat plaatje ook enigszins kunnen herzien na de sterke influx van 2010-2011.

Standpunt BAHC

Omwille van haar zeldzaamheid is Witkopstaartmees een taxon waarvan alle gevallen voor beoordeling aan het Belgisch Avifaunistisch HomologatieComité (BAHC) moeten worden voorgelegd. De mogelijke verwarring met verschillende 'tussenvormen' en het gegeven dat de soort buiten invasiejaren een echte zeldzaamheid is, pleit voorlopig voor het behoud van dit taxon als beoordeelsoort. Omdat al snel duidelijk was dat vrijwel alle in de invasiewinter gemelde gevallen wel degelijk betrekking hadden op Witkopstaartmezen, nam het BAHC de beslissing om voor deze periode een soepele houding aan te nemen. Er werd dan ook besloten tot registratie van de gemelde gevallen over te gaan: alle individuen moeten dus niet apart ter homologatie worden voorgelegd (Faveyts *et al.* 2011). Het BAHC heeft inmiddels beslist om Witkopstaartmees formeel aan de Belgische lijst toe te voegen. Het nog te publiceren BAHC-rapport voor 2010 zal daarover berichten.

Naar aanleiding van de invasie doken bovendien verschillende oude Belgische gevallen op. Om het beeld van het historisch voorkomen van Witkopstaartmees in ons land te kunnen vervolledigen, roept het BAHC op om dergelijke gevallen, dus van vóór de winter 2010-2011, alsnog ter beoordeling in te dienen.

Met deze omvangrijke invasie van Witkopstaartmezen wordt nog maar eens aangetoond dat onze avifauna zelfs anno 2011 nog verrassingen in petto kan hebben. De toekomst zal uitwijzen in welke mate invasies van *caudatus* al dan niet op regelmatige basis voorkomen in ons land. We adviseren toekomstige waarnemers van vermoedelijke Witkopstaartmezen om hun waarneming zo goed mogelijk te documenteren, bij voorkeur met foto's of met een gedetailleerde beschrijving van de waargenomen veldkenmerken. Daarbij zijn niet enkel 'perfecte' *caudatus*-exemplaren interessant, maar ook exemplaren die slechts miniem afwijken van deze vorm, of tenminste van de criteria die eraan worden toegekend.

Dankwoord

Een bijzonder woord van dank aan Gerald Driessens (Natuurpunt Studie) voor het aanleveren van de ruwe data uit www.waarnemingen.be en voor het becommentariëren van een eerste versie van het artikel. Veel dank aan

Witkoppige Staartmees *Aegithalos caudatus* (var.). 16 februari 2010, Hageven, Neerpelt (L)
(Foto: Jan Geens)

Marieke Berkvens voor het aanmaken van de figuren en aan Karin Gielen voor het aanmaken van de kaartjes. Dank aan Didier Vangeluwe en het Belgisch Ringwerk, Koninklijk Belgisch Instituut voor Natuurwetenschappen (Federale Overheidsdienst Wetenschapsbeleid) en niet in het minst aan alle vrijwillige medewerkers-ringers

die gegevens verzamelen en een bijdrage leveren voor de financiering van het systeem voor het aanleveren van de ringgegevens. Dank aan Marc Herremans en Koen Leysen voor commentaar op een eerste versie. Tot slot hartelijk dank aan de volgende personen die informatie aanleverden uit de rest van Europa: Rob Van Bemmelen, Sébastien Reeber, Patric Lorgé, Peter Knaus, Johannes Laber, Rolland Kern, Andrea Corso, Alberto Frigo en Richard Kvetko.

Wouter Faveyts,
Watermuntweg 10, B- 9820 Merelbeke,
wouter.faveyts@telenet.be

Joost Mertens,
Hoogstraat 88A, B- 9472 Iddergem

Referenties

- De Smet G., Adriaens P., Vandegehuchte M. en de leden van het BAHC. 2006. *Lijst van de Belgische vogels*. BAHC (<http://www.bahc.be/documenten/Lijst%20van%20Belgische%20vogels21022006.pdf>)
- Ebels E.B. & Jansen J.F.J. 2004. Witkopstaartmezen bij Makkum. *Dutch Birding* 26(1): 80-81
- Faveyts W., Elst J. en de leden van het BAHC. Zeldzame vogels in België in 2009. Zevendertigste verslag van het Belgisch Avifaunistisch Homologatiecomité. *Natuur.oriolus* 77(2): 48-59
- Herremans M. 1989. *Vogels in Vlaanderen: voorkomen en verspreiding*. Vlaamse Avifauna Commissie. I.M.P. Bornem
- Jansen J.F.J. & Nap W. 2008. Identification of White-headed Long-tailed Bushtit and occurrence in the Netherlands. *Dutch Birding* (30): 293-308
- Papegaey B. et le CHN. 2011. Éléments d'identification. La Mésange à longue queue nordique *Aegithalos c. caudatus*. *Ornithos* 18(1): 20-25
- Olioso G. & le CHN. 2011. Important afflux de Mésanges à longue queue à tête blanche *Aegithalos c. caudatus* en France. *Ornithos* 18(5): 300-306
- Van Duivendijk N. 2010. *Advanced Bird ID Guide. The Western Palearctic*. New Holland Publishers. London
- Van Havre G.C.M. 1928. *Les Oiseaux de la Faune belge*. M. Lamertin, Brussel

Samenvatting – Abstract - Résumé

In de winter 2010-2011 werd een enorme invasie van Witkopstaartmezen *Aegithalos caudatus caudatus* vastgesteld in Vlaanderen en de rest van België. In totaal werden minstens 536 exemplaren genoteerd, verspreid over het hele land. Daarmee is dit met voorsprong de grootste influx die ooit werd geregistreerd van dit taxon. Daarnaast werden ook opvallend hoge aantallen van zogenaamde witkoppige Staartmezen gemeld. De invasie kondigde zich aan met enkele waarnemingen in de tweede decade van oktober, waarna een duidelijke piek volgde in november. Ook in januari werden hoge aantallen genoteerd. Er wordt aandacht besteedt aan de determinatiecriteria van de ondersoort *caudatus* en de 'tussenvormen'. Er wordt aangegeven dat een deel van de gemelde witkoppige staartmezen in dergelijke invasiejaren vermoedelijk eveneens een noordoostelijke oorsprong kent.

Invasion of White-headed Long-tailed Tits in the winter of 2010-2011
In the winter of 2010-2011 an enormous invasion of White-headed Long-tailed Tits *Aegithalos caudatus caudatus* occurred in Flanders and the rest of Belgium. In total at least 536 individuals were noted, spread over the whole country. This is by far the largest influx that has ever been registered for this taxon. The invasion announced itself with a few observations in the second decade of October, with a clear

peak in November. Afterwards large numbers were also seen in January. Attention is given to the identification criteria for the subspecies *caudatus* and intermediate forms. A considerable number of the recorded White-headed Long-tailed Tits in such invasion years probably have a north-eastern origin.

Afflux de Mésanges à longue queue à tête blanche durant l'hiver 2010-2011

L'hiver 2010-2011, une énorme invasion de Mésanges à longue queue à tête blanche *Aegithalos caudatus caudatus* a été constatée en Flandre et dans le reste de la Belgique. Au total, au moins 536 exemplaires ont été notés, dispersés sur tout le pays. Ceci constitue largement l'afflux le plus important jamais enregistré de ce taxon. A part ces données, des nombres importants de Mésanges à longue queue 'à tête blanche' ont été communiqués. L'invasion s'est annoncée par quelques observations dans la seconde décennie d'octobre, suivie d'un point culminant en novembre. En janvier, on a encore pu noter des nombres importants. Cet article souligne les critères de détermination de la sous-espèce *caudatus* et les 'formes intermédiaires'. Nous démontrons qu'un nombre considérable des Mésanges à longue queue 'à tête blanche', communiquées dans des années d'afflux, sont probablement d'origine nordique.